

І. В. Городняк

СОЦІОЛОГІЯ ОСВІТИ

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Львів
“Новий Світ-2000”
2020

ББК 60.5
УДК 316.332.012.2
Г 67

*Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу видавництва
заборонено.*

*Рекомендовано Міністерством освіти та науки України
(Лист № 1/11-6223 від 09.07. 2010 р.)*

Рецензенти:

Рущенко І. П. – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Харківського національного університету внутрішніх справ;

Пачковський Ю. Ф. – доктор соціологічних наук, професор кафедри економіки підприємництва Львівського національного університету імені Івана Франка;

Щудло С. А. – кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ISBN 978-966-140-9

Городняк І. В.

Г 67 Соціологія освіти: Навчальний посібник. – Львів.: «Новий Світ-2000», 2020. – 265 [3] с.

У навчальному посібнику висвітлено комплекс актуальних проблем соціології освіти. Видання включає теми, що висвітлюють суть соціології освіти як галузі соціологічного знання, особливості освіти як соціального інституту суспільства, її роль в життєдіяльності суспільства та соціалізації особистості. Значну увагу приділено висвітленню особливостей управління освітніми організаціями, основних видів конфліктів та шляхів їхнього вирішення в освітньому середовищі. Окреслено значення освіти в процесах адаптації людини, побудові кар'єри та досягненні успіху. Подано практикум з курсу «Соціологія освіти», що сприятиме засвоєнню матеріалу.

Для соціологів, викладачів та працівників навчальних закладів, аспірантів, студентів, фахівців, які цікавляться проблемами освіти та її значенням в житті людини.

ББК 60.5
УДК 316.332.012.2
Г 67

ISBN 978-966-140-9

© І. В. Городняк, 2020
© “Новий Світ-2000”, 2020

Зміст

Передмова.....	5
Розділ 1. Соціологія освіти в системі соціологічного знання.....	7
1.1. Суть соціології освіти, її об'єкт та предмет.....	7
1.2. Завдання та функції соціології освіти.....	15
1.3. Методи дослідження соціології освіти.....	16
1.4. Історія становлення та розвитку соціології освіти.....	27
1.5. Вітчизняна соціологія освіти.....	31
Резюме.....	35
Запитання для самоконтролю.....	37
Рекомендована література.....	37
Розділ 2. Освіта як соціокультурне явище.....	39
2.1. Освіта як соціальний інститут.....	39
2.2. Концептуальні підходи соціологічного аналізу освіти.....	44
2.3. Функції, принципи та цілі освіти.....	46
2.4. Специфічні риси та складові системи освіти.....	49
Резюме.....	56
Запитання для самоконтролю.....	57
Рекомендована література.....	57
Розділ 3. Соціальні зміни та система освіти.....	59
3.1. Сутність та різновиди соціальних змін.....	59
3.2. Сучасний стан та перспективи реформування освіти в Україні.....	65
3.3. Система безперервної освіти.....	76
3.4. Громадянська освіта.....	78
Резюме.....	82
Запитання для самоконтролю.....	85
Рекомендована література.....	86
Розділ 4. Знання як основний компонент освіти.....	88
4.1. Суть та особливості трактування категорії «знання».....	88
4.2. Взаємозв'язок понять «знання» та «досвід».....	92
4.3. Види знань та їхня характеристика.....	94
4.4. Соціологічні концепції аналізу знання.....	105
Резюме.....	113
Запитання для самоконтролю.....	115
Рекомендована література.....	115
Розділ 5. Управління освітніми організаціями.....	117
5.1. Основи управління освітніми організаціями.....	117
5.2. Гуманізація управління освітою.....	123
5.3. Управління конфліктами в освітніх організаціях.....	128

Резюме	142
Запитання для самоконтролю	143
Рекомендована література	144
Розділ 6. Прикладні аспекти освіти в процесі життєдіяльності людини..	146
6.1. Освіта та адаптація людини	146
6.2. Кар'єра як спосіб самореалізації та розвитку людини	161
6.3. Освіта в системі чинників досягненн успіху.....	171
Резюме	182
Запитання для самоконтролю	183
Рекомендована література	184
Загальна бібліографія	186
Практикум з курсу «Соціологія освіти»	200

Передмова

Кардинальні зміни в усіх сферах українського суспільства у сучасних соціально-економічних умовах зумовлюють посилення уваги щодо вивчення функціонування інституту освіти та перебігу освітніх процесів. Інтерес до проблем освіти обумовлений особливостями сучасного етапу розвитку українського суспільства. Освіту сьогодні розглядають як смислово- та центроутворюючий чинник формування та розвитку сучасного суспільства.

Сучасний світ переживає кардинальну зміну ставлення до освіти. У сучасному світі змінюється ставлення до освіти, до її місця та ролі в суспільстві. Освіта сьогодні – важливий чинник управління змінами в суспільстві. Її розглядають як своєрідні інвестиції у майбутнє. Освіта стає засобом підвищення добробуту громадян, чинником економічної стабільності і гарантом безпеки розвитку регіону і країни, визначальним чинником духовного та інтелектуального розвитку особистості.

Освіта забезпечує самозбереження, самовідтворення та саморозвиток суспільства. Формуючи власну систему освіти суспільство відтворює, транслює і формує у нових поколіннях свій «соціальний тип» особистості, зберігаючи себе як неповторне суспільство та на випадок можливої зміни умов свого життя, підвищує ресурс свого виживання за рахунок розвитку індивідуальних здібностей своїх членів.

За таких умов соціологія освіти покликана забезпечити науковий супровід, соціальний моніторинг розвитку та процесу реформування освіти, забезпечити інститути соціального управління освітою науковою інформацією про стан, тенденції та проблеми в освітянському середовищі.

Незважаючи на значний науковий доробок з соціології освіти, очевидною є недостатність досліджень прикладних аспектів ролі освіти в житті людини. У даному навчальному посібнику уточнено теоретико-методологічні підходи щодо аналізу освіти та окреслення прикладних аспектів вивчення ролі освіти та знань в процесі життєдіяльності людини в сучасному суспільстві, що трансформується.

Курс «Соціологія освіти» повинен сформувати у студентів уявлення про освіту як соціальний інститут суспільства, вміння аналізувати проблеми в освітній сфері та формувати систему соціальних установок щодо цінності освіти та знань в сучасному суспільстві. Навчальна дисципліна «Соціологія освіти» передбачає опанування студентами методологічних засад вивчення інституту освіти, його основних компонентів та методик управління освітніми організаціями.

У даному навчальному посібнику розглянуто та систематизовано основні концептуальні підходи щодо вивчення освіти та знань. Зважаючи на те, що сучасна система освіти значною мірою залежить від умов функціонування

суспільства розглянуто суть соціальної зміни, суспільної трансформації і глобалізації та їхній вплив на освіту. Окрім того, проаналізовано суть та особливості трактування категорії «знання» в соціології на відміну від педагогіки та систематизовано соціологічні концепції аналізу знання.

Якість освітніх послуг та рівень знань учнів і студентів значною мірою залежить від ефективності функціонування освітніх організацій. Саме тому нами в межах окремого розділу акцентовано увагу на визначенні основ управління освітніми організаціями, особливостей діяльності працівників системи освіти, шляхів подолання та управління конфліктами в освітніх колективах.

Зазвичай соціологічний аналіз освіти зводиться до вивчення теоретико-методологічних основ функціонування системи освіти як соціального інституту суспільства. Натомість практично не досліджуються прикладні аспекти вивчення ролі освіти (рівня освіти) та знань в житті людини. У даному навчальному посібнику розглянуто особливості адаптації людини до сучасних соціально-економічних умов, окреслено основні чинники адаптації та визначено місце і роль освіти в системі адаптаційних чинників. Також окреслено значення освіти в побудові кар'єри та досягненні життєвого і професійного успіху людиною.

Матеріали даного навчального посібника апробовані при викладанні курсу «Соціологія освіти» студентам-соціологам у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Виходячи з досвіду викладання курсу «Соціологія освіти» побудований практикум з даного курсу, що містить контрольні запитання, ситуативні завдання, теми доповідей, проблемні питання, приклади тестових завдань з курсу. Подано приклад програми соціологічного дослідження і зразки анкет опитування громадської думки та експертного опитування.

Даний навчальний посібник може бути корисний соціологам, викладачам та працівникам вищих навчальних закладів, студентам, а також всім тим кого цікавлять проблеми освіти та роль освіти в житті людини.